

Osigurajmo blagostanje društva kroz međusobno poštivanje i čuvanje ljudskih prava

Počeci prepoznavanja potrebe za priznavanjem i zaštitom ljudskih prava sežu još u antičko doba starih Grka kada se ideja o jednakosti ljudi te o njihovim prirodnim pravima razmatrala u okviru filozofije te nije imala veze sa političkom stvarnošću. Već su prvi filozofi (sofisti) smatrali su da su svi ljudi rođeni jednaki i da moraju imati jednaka prava, pa prema tome i jednak status u društvu. Koncept prirodnih prava čovjeka doživio je svoj daljnji razvoj u ranom kršćanstvu i drugim religijama, da bi postupno bio prenesen s područja filozofije i religije na područje politike i prava. Gledano kroz povijest, brojni su filozofi i politički mislioci doprinijeli razvoju ljudskih prava (npr. Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire), a značajniji povijesni dokumenti koji su se bavili tom problematikom su: Hamurabijev zakonik (17-18. st. pr. n. e.), Magna Carta Libertatum (1215.), Habeas Corpus Act (1676.), Američka Deklaracija neovisnosti (1776.), Ustav Sjedinjenih Država (1787.), Bill of Rights - Američka povelja prava (1789.), Francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građana (1789.), Deklaracija o pravima žene i građanke (1791.).

Do Drugog svjetskog rata priznavanje ljudskih prava bilo je ograničeno na nacionalne okvire pojedinih država, a tek se nakon Drugog svjetskog rata, kao reakcija na stradanja koja su se dogodila u tom ratu, razvila ideja o zaštiti ljudskih prava i sloboda na međunarodnoj razini što je rezultiralo osnivanjem Ujedinjenih naroda 1945. godine.

Ujedinjeni narodi su međunarodna organizacija koju čine gotove sve suverene države, uključujući i Republiku Hrvatsku, te čiji je cilj očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti, razvoj prijateljskih odnosa među državama, promicanje međunarodne suradnje i zaštita ljudskih prava i sloboda.

Dana 10. prosinca 1948. godine Opća skupština Ujedinjenih naroda prihvatila je Opću deklaraciju o ljudskim pravima zbog čega se 10. prosinca obilježava kao Međunarodni dan ljudskih prava. Opća deklaracija o ljudskim pravima je prvi sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava te se, iako nema pravno obvezujući karakter, smatra međunarodnim standardom ljudskih prava. Načela iz Opće deklaracije o ljudskim pravima postala su pravno obvezujuća tek 1966. odnosno 1976. godine, kada su na snagu stupili Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima te Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima koji su preuzeli i razradili standarde ljudskih prava iz Opće deklaracije.

LJUDSKA PRAVA

Najznačajniji europski dokument koji se bavi zaštitom ljudskih prava je Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koja je usvojena 1950. godine, a stupila na snagu 1953. godine. Osim što je utvrđena lista prava i sloboda koje su države potpisnice ove Konvencije dužne jamčiti svakom biću, ovom Konvencijom ustanovljen je i Europski sud za ljudska prava kao nadzorno tijelo koje zaprima pojedinačne pritužbe građana te utvrđuje da li je država članica prekršila neko od prava zajamčeno Konvencijom. Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ratificirala je i Republika Hrvatska čime je navedena Konvencija postala dio pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj snazi je iznad zakona.

Međunarodne standarde i načela zaštite ljudskih prava Republika Hrvatska implementirala je u svoje nacionalno zakonodavstvo i kroz Ustav i zakone. U članku 3. **Ustava Republike Hrvatske** stoji da su sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski više stranački sustav najviše vrednote ustavnog poretka. Više od trećine Ustava RH (čl. 14.-70.) posvećeno je zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Osim toga, Ustav RH utvrđuje dvije institucije koje jamče provedbu Ustavom zajamčenih ljudskih prava. To su pučki pravobranitelj i Ustavni sud.

Pučki pravobranitelj promiče i štiti ljudska prava i slobode te vladavinu prava razmatrajući pritužbe o postojanju nezakonitosti i nepravilnosti u radu državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnih osoba s javnim ovlastima te pritužbe koje se odnose na rad pravnih i fizičkih osoba. Pučki pravobranitelj ujedno promiče ljudska prava i slobode tako što prati stanje i ukazuje na potrebu njihove zaštite, informira javnost i zainteresirane sudionike, aktivno potiče i održava suradnju s organizacijama civilnog društva i međunarodnim organizacijama te prati i potiče usklađenost zakonodavstva s Ustavom i međunarodnim pravnim aktima i standardima.

Ustavni sud Republike Hrvatske je institucija koja je jamči poštivanje i primjenu Ustava RH kroz ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom i suglasnosti drugih propisa s Ustavom i zakonom te kroz zaštitu ljudski prava i temeljnih sloboda od povreda počinjenih pojedinačnim aktima tijela državne vlasti, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ili pravnih osoba s javnim ovlastima.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE LJUDSKIH PRAVA

Ljudska prava utemeljena su zbog uvažavanja dostojanstva i vrijednosti svake osobe. U preambuli Opće deklaracije o ljudskim pravima stoji da je priznanje urođenog dostojanstva te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu.

Temeljni postulat suvremenog društva je da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.

Ljudska prava su opća (univerzalna), što znači da su primjenjiva jednako i bez diskriminacije na sve ljude, neovisno o njihovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.

Ponekad se pojedine skupine ljudi kao što su žene, djeca, stranci, apatridi, izbjeglice i sl. zaštićuju posebnim aktima (npr. Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom), no time se ne ugrožava načelo univerzalnosti ljudskih prava, već se na taj način pruža efikasnija i preciznija zaštita posebno osjetljivih grupacija.

Nadalje, ljudska prava su urođena i neotuđiva, što znači da ih svako ljudsko biće stječe samim rođenjem te mu se ona ne mogu niti smiju oduzeti. Naime, ljudska prava nisu zasluge ili nagrade pa se stoga ne poklanjaju niti ne oduzimaju, već pripadaju svakom čovjeku već na temelju činjenice njegovog postojanja.

I konačno, ljudska prava su nedjeljiva i međusobno ovisna što znači da grupe ljudskih prava imaju jednaku važnost te da se pojedina prava ne mogu ostvariti bez istovremenog ostvarenja nekih drugih prava (npr. bez prava na slobodu kretanja teško će se ostvariti pravo na sudjelovanje u kulturnom životu zajednice, bez prava na slobodu mišljenja teško će se ostvariti pravo na slobodu vjeroispovijesti).

VRSTE LJUDSKIH PRAVA

Želimo li katalogizirati ljudska prava, moramo imati na umu da popis spoznatih ljudskih prava nije statičan, već se radi o materiji koju stalno treba usklađivati budući su zaštita i promicanje ljudskih prava svjetski proces uslijed kojeg se širi opseg priznatih prava i sloboda. Ako unatoč tome želimo nabrojati do sada priznata ljudska prava, trebamo krenuti od Opće deklaracije o ljudskim pravima koja sadrži listu najosnovnijih prava i sloboda koja su danas općepriznata diljem svijeta.

Gledano prema vremenu njihove spoznaje i priznavanja, ljudska prava se kategoriziraju kao prava triju generacija.

Prvu generaciju čine građanska i politička prava. To su prava koja čovjeku omogućavaju siguran i dostojanstven život te koja su uvjet svakog demokratskog sustava u kojem svi imaju ista prava, kako u građanskom životu, tako i u političkoj sferi. Najznačajnija prava ove generacije su: pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost, pravo na privatnost, pravo na brak i obitelj, pravo na jednakost pred zakonom, pravo na slobodu kretanja, pravo na slobodu govora, pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, slobodu izražavanja, slobodu okupljanja i udruživanja, biračko pravo, pravo na državljanstvo, pravo azila, zabrana ropstva, zabrana mučenja i podvrgavanja okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku, zabrana diskriminacije prema ženama i svih oblika rasne diskriminacije.

Drugu generaciju čine gospodarska, socijalna i kulturna prava koja su izravno povezana sa gospodarskom i socijalnom sigurnošću te su preduvjet za optimalno zadovoljenje potreba ljudi. To su primjerice: pravo na imovinu i privatno vlasništvo, pravo na socijalnu sigurnost, pravo na rad, pravo na slobodan izbor zanimanja i plaću, pravo na odmor i slobodno vrijeme, pravo na obrazovanje, pravo na sudjelovanje u kulturnom životu zajednice.

Treću, ujedno i najnoviju generaciju ljudskih prava čine tzv. kolektivna prava. To nisu individualna prava čiji je nositelj pojedinac, već se radi o pravima čiji je nositelj društvena skupina, kolektiv. Ova generacija ljudskih prava izravno je povezana s globalnim odgojem i obrazovanjem te s nacionalnim interesima svih država. Kolektivna prava su primjerice: pravo na mir i demokraciju, pravo na slobodu raspolaganja prirodnim resursima, pravo na zdrav okoliš.

OGRANIČENJA LJUDSKIH PRAVA

U članku 29. Opće deklaracije o ljudskim pravim stoji da u korištenju svojih prava i sloboda svatko može biti podvrgnut samo onim ograničenjima koja su utvrđena zakonom, isključivo radi osiguranja potrebnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih te radi ispunjenja pravednih zahtjeva morala, javnog reda i općeg blagostanja u demokratskom društvu.

Mogućnost ograničavanja ljudskih prava predviđaju i Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Ustav RH. Dakle, ljudska prava se pod određenim uvjetima mogu ograničiti, no valja imati na umu da:

- mogućnost svakog ograničenja unaprijed mora biti predviđena ustavom ili zakonom
- ograničenje mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju, što znači da opseg i trajanje ograničenja ne smije biti veći nego što je to nužno,
- ograničenja pojedinih ljudskih prava i sloboda moguća su samo radi zaštite prava i sloboda drugih.

Prema Ustavu RH najveći broj zajamčenih ljudskih prava može biti predmetom ograničenja, ali postoje ljudska prava koja se nikada ni pod kojim uvjetima, pa čak niti u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države, ne mogu ograničiti. To su: pravo na život, zabrana mučenja, surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, pravna određenost kažnjivih djela i kazni, i sloboda misli, savjesti i vjeroispovijedi.

OGRANIČENJA LJUDSKIH PRAVA

Ostala ljudska prava mogu se ograničiti u slijedećim slučajevima:

- ako je to nužno radi zaštite sloboda i prava drugih ljudi, pravnog poretka, javnog morala ili zdravlja (npr. karantenom radi sprječavanja opasnosti od epidemije)
- ograničava se pravo na slobodu),
- u doba ratnog stanja ili neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti države te
- velikih prirodnih nepogoda (npr. uvođenjem policijskog sata radi održavanja javne sigurnosti ili zatvaranjem granica ograničava se sloboda kretanja),
- pojedina ljudska prava mogu se ograničiti i iz drugih razloga predviđenih Ustavom. Npr. jamstvo nepovredivosti slobode i tajnosti dopisivanja i drugih oblika općenja može biti ograničeno zakonom ako je to nužno za zaštitu sigurnosti države ili provedbu kaznenog postupka; Pravo slobodnog udruživanja ograničeno je zabranom nasilnog ugrožavanja demokratskoga ustavnog poretka te neovisnosti, jedinstvenosti i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske;
- Poduzetnička se sloboda i vlasnička prava mogu iznimno ograničiti zakonom radi zaštite interesa i sigurnosti Republike Hrvatske, prirode, ljudskog okoliša i zdravlja ljudi;
- Pravo na štrajk može se zakonom ograničiti u oružanim snagama, redarstvu, državnoj upravi i javnim službama
- određenima zakonom (npr. zdravstvo).

Na kraju valja naglasiti da ograničenja ljudskih prava nikada, pa čak niti za vrijeme ratnog stanja, neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti države i velikih prirodnih nepogoda, ne smiju imati za posljedicu nejednakost osoba s obzirom na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, nacionalno ili socijalno podrijetlo.

OGRANIČENJA LJUDSKIH PRAVA

Osnovno načelo suvremenog prava o ljudskim pravima je da su svi ljudi jednaki. Svi propisi koji se bave zaštitom ljudskih prava proizlaze iz težnje svih ljudskih bića da imaju jednake mogućnosti, usprkos razlikama koje između njih postoje. Ta ideja temelji se na činjenici da je svima nama, usprkos mnogim različitostima, jedna stvar zajednička – svi smo mi ljudska bića.

Načelo jednakosti može se razmatrati i kao načelo nediskriminacije. Nedvojbeno je da svaki čovjek posjeduje određene osobine po kojima se razlikuje od drugih. To mogu biti prirodene osobine kao što su rasa, spol, nacionalno podrijetlo, jezik, ali mogu biti i stečene osobine kao npr. politička i druga uvjerenja. Bez obzira radi li se o urođenim ili stečenim osobinama čovjeka, iste ne smiju biti osnova za diskriminaciju. Ne smije se, međutim, svako razlikovanje ljudi s obzirom na njihove osobine, bile one prirodene ili stečene, smatrati diskriminacijom. Naime, pokazalo se da su određene skupine ljudi tijekom povijesti često bile izložene diskriminaciji i podređenom položaju (npr. žene, nacionalne manjine) zbog čega je tim kategorijama građana potrebno pružiti posebnu zaštitu, a sve kako bi ih se dovelo u stanje stvarne jednakosti.

Ljudska prava pripadaju pojedincima već samim time što su ljudska bića, a ne zbog toga što je tako zapisano u nekom zakonskom tekstu. Država ljudska prava ne propisuje niti ne odobrava, već jamči njihovu zaštitu. Zato se može reći da su ljudska prava iznad države i da ih ona mora poštovati. Stanje ljudskih prava, međutim, ne ovisi samo o aktivnostima države, već i o nama samima. Svaki pojedinac se mora ponašati tolerantno, poštovati ljudsko dostojanstvo drugih ljudi i svoja prava ne koristiti na način koji bi mogao nanijeti štetu drugome. Postoji, u krajnjoj liniji, dužnost svih nas da pažljivo razmislimo o vlastitom ponašanju i o tome kako se ono može odraziti na prava drugih. Prije svega moramo znati koja su sve naša prava. Međutim, nije dovoljno informirati se, naučiti nešto o tome, već je neophodno pretvoriti to naše znanje u praksu te imati na umu da je borba za ostvarivanje i unapređivanje ljudskih prava proces, a ne jednokratni čin.